

Misèria del realisme

Debats sobre la interposició en la narrativa basca actual

DANIEL ESCRIBANO *Universitat de Barcelona*

RESUM: Aquest article dona notícia de dues polèmiques esdevingudes en dos moments històrics diferents dins la narrativa basca moderna entorn de la relació entre usos lingüísticoliteraris i realitat sociolingüística en els treballs de creació literària. La perspectiva interpretativa que s'hi adopta emmarca dins el concepte d'interposició, fenomen concurrent als processos de subordinació lingüística i constitutiu del sentit comú sociolingüístic imperant, els usos lingüísticoliteraris que, des de criteris pretesament realistes, bandegen la llengua subordinada dels contextos comunicatius en què aquesta no té presència.

PARAULES CLAU: interposició, sentit comú sociolingüístic, realisme, narrativa basca

ABSTRACT: This article tells of a twice-occurring debate in the field of modern Basque literature on the relationship between literary-linguistic choice and sociolinguistic reality in works of fiction. The proposed interpretation is that the exclusion, on grounds of so-called realism, of the subordinate language from the literary creation of communicative contexts where this language has no presence in real life constitutes a case of interposition – an inherent phenomenon in language subordination processes and a constituent feature of ruling sociolinguistic common sense.

KEYWORDS: interposition, sociolinguistic common sense, realism, Basque narrative

Aitortzen dut ez naizela idazle errealista, ez zaidalako errealismoa bere horretan interesatzen eta ez interesatzen ez zaidalako bakarrik, ez baitakit oso ondo errealitatea zer den ere.¹

Felipe Juaristi (2008)

«Wie sollte ich ihn kennen?», sagte der Lehrer leise und fügte laut auf Französisch hinzu: «Nehmen Sie Rücksicht auf die Anwesenheit unschuldiger Kinder.»²

Franz Kafka, *Das Schloß* (1926)

1. Admeto que no sóc un escriptor realista, perquè el realisme en si no m'interessa i no només perquè no m'interessa, també perquè no sé ben bé què és la realitat. (*Trad. pròpia.*)

2. «Com el puc conèixer, jo?», digué el mestre en veu baixa, i afegí en francès i en un to més alt: «Tingui en compte la presència d'aquests infants innocents.» (*El castell*, Barcelona: Proa, 1999, p. 13, trad. de Lluís Solà.)

Esan zioat: Txikito, ezer gutxi duk hau, baina, lasaitasuna galduz gero, dezente petralago jarri daitekek. Hortaz, eutsi hireari eta onik aterako haiz. Hireak egin dik bestela. Honetaz eta hartaz hasiko zaizkik, baina hik kasurik ez. Euren hitza hirearen kontra, ez ditek besterik. Eta ez arduratu gutaz. Guk ez diagu ezertxo ere ikusi edo aditu. Gainera, astebeteko kontua izango duk gehienez. Arin ahaztuko zaiek. Hala izaten duk, kristoren matraka hasiera batean, eta inor akordatu ez handik gutxira. Zarraparra, horixe, teatro hutsa. Kontu eske joaten zaizkiek eta itxura egin behar izaten ditek. Amnesty, Europakoak, badakik. Txorakeriak, ze, azken finean, zer egiten ditek? Urtean behin inork leitzen ez duen txosten edo dena delakoren bat. Kamerak ipini behar dituztela? Ipini ditzatela. Kamerak ere izorratuko dituk noiz edo noiz, ezta? Hemen arin izorratzen duk dena, begira iezaiek bertako autoei bestela. Hori esan zioat gure mutilari eta horixe esango diat hiri ere: kalte baino mesede gehiago egingo zigutek kamera aluek. Kamerak zaudek! esango diagu, eta isildu egin beharko ditek orduan. Barregarri utziko ditiagu. Baina ez al duzue egunkaria irakurtzen, esango zieagu, ez al dakizue terroristak torturatu ditugula salatzeraz behartuta daudela epaitegira heldu bezain pronto? Dena dela, hurrengo batean hobeto egiteko esan behar zioagu. Pistolaren kanoia sartzeko esango zioagu, horrek ez duela aztarrenik uzten, zakilak uzten duen moduan.³

Xabier Montoia, *Euskal Hiria sutan* (2006)

Devem a Lluís V. Aracil la introducció en la sociolingüística catalana dels conceptes de *sentit comú* i *interposició*. Tal com el defineix Guillem Calaforra, el «sentit comú establert constitueix el conjunt de pressuposicions apreses a través de la socialització en un grup determinat, i que no qüestionem mai sinó que són la base de tots els judicis, un fons de coneixement tàcit en el qual tot *va de soi* i que actua com un veritable filtre de la realitat». «A través del sentit comú, el poder establert converteix en immemorial allò que és recent, fa necessari el que és contingent, i

3. Li he dit: noi, això no és res, però, si perds la calma, es pot posar prou més magre. Per això, mantingues la teva i te'n sortiràs. Si no, has begut oli. Et començaran amb això i amb allò, però tu no en facis ni cas. És la seva paraula contra la teva, res més. I no t'amoïnis per nosaltres. Nosaltres no hem vist ni sentit res. A més, serà cosa d'una setmana a tot estirar. Se n'oblidaran ràpid. Acostuma a ser així, al principi un sidral de ca l'ample i poc temps després ningú se'n recorda. Rebombori, això mateix, pur teatre. Els vénen demanant explicacions i han de mantenir les formes. Amnesty, els d'Europa, ja saps. Bajanades, perquè, al capdavant, què fan? Un informe anual, o alguna cosa semblant, que no llegeix ningú. Que han de posar càmeres? Que en posin. Les càmeres també s'espantllen de tant en tant. Aquí tot s'espantlla molt ràpid, mira els cotxes d'allà si no. Li he dit això al noi i això mateix et dic a tu: les fotudes càmeres ens faran més bé que mal. Direm, hi ha càmeres!, i aleshores hauran de callar. Els deixarem en ridícul. Els direm, però que no llegiu el diari, que no sabeu que els terroristes estan obligats a denunciar que els hem torturat tan aviat com arriben al jutjat? Tot i això, li hem de dir que la propera vegada ho faci més bé. Li direm que li fiqui el canó de la pistola, que això no deixa cap marca, no com la titola.

dóna per decidit allò que és matèria de discussió pública.»⁴ Pel que fa a l'altre concepte esmentat, el mateix Aracil afirma que un «aspecte ben típic de la situació minoritària és el que he anomenat interposició o mediatització: el fet que (quasi) totes les relacions entre la comunitat lingüística de l'idioma *x* i la resta de la Humanitat passin per l'idioma *y*».⁵ Josep Murgades distingeix la mera utilització d'una tercera llengua com a vehicle i entorn d'intercomunicació entre dues realitats culturals lingüísticament diverses (situació per a la qual reserva el terme *mediació*) de la recepció del món al·lòfon per la comunitat interposada i de la comunitat interposada pel món al·lòfon mitjançant els esquemes de la llengua dominant, característica dels contextos de subordinació lingüística i pròpiament constitutiva de la interposició.⁶ No debades Aracil caracteritza la subordinació o minorització lingüística (la «situació minoritària») com el procés pel qual la comunitat lingüística *x* esdevé subconjunt de la comunitat lingüística *y*.⁷ Així mateix, la interposició no s'exhaureix en les relacions extragrups de la comunitat interposada, ans també implica el superstrat de la llengua interpositora sobre la llengua interposada, el qual es manifesta en tots els àmbits lingüístics i culturals.⁸ Cal destacar aquí que en contextos de subordinació lingüística la interposició esdevé part del sentit comú sociolingüístic imperant, de tal manera que més acoblada hi serà la interposició com més afermada i legitimada socialment estarà la subordinació lingüística.

(Nota: Atès que el gruix de les citacions d'aquest article són en èuscar, en donem d'ara endavant només la nostra traducció per tal de no sobrecarregar el text.)

4. G. CALAFORRA, «La sociolingüística segons Lluís V. Aracil», dins R. KAILUWEIT; H.-I. RADATZ [ed.], *Katalanisch: Sprachwissenschaft und Sprachkultur. Akten des 14. Deutschen Katalanistentags im Rahmen von »Romania I«*, Frankfurt/Main: Vervuert, 1999, p. 85-86.

5. L.V. ARACIL, *Dir la realitat*, Barcelona: Països Catalans, 1983, p. 176.

6. J. MURGADES, «Dinàmiques de la interposició en el pas del particular a l'universal (i viceversa)», dins J. JANÉ; J. KABATEK [ed.], *Fronteres entre l'universal i el particular en la literatura catalana*, Aquisgrà: Schaker, 2007, p. 144-145. Aquest autor (ibídem, p. 151) esmenta un article sense signatura de *L'Avenç* de 1892 –que atribueix a Joaquim Casas-Carbó o al mateix Fabra– que ja esmenta la «interposició del castellà» en l'aprenentatge del francès a Catalunya.

7. L.V. ARACIL, *Dir la realitat*, *op. cit.*, p. 181, 195. Aquesta definició també és aplicable a les comunitats minoritzades per més d'una comunitat lingüística quan les llengües dominants estan distribuïdes territorialment sense intersecció, no hi ha cap segona llengua comuna per a tota la comunitat minoritzada i la subordinació es dona a la major part del domini de la llengua subordinada. L'única diferència radica en el fet que la comunitat minoritzada no és subconjunt d'una única comunitat més gran, ans pateix un procés d'esquarterament com a comunitat pròpia en diversos subconjunts, un per cada llengua dominant.

8. A banda dels fets i anècdotes reportats pel mateix Aracil (*Dir la realitat*, *op. cit.*, p. 184-185), el treball de Murgades («Dinàmiques de la interposició...», *op. cit.*, p. 145-159) en conté una casuística prou representativa aplicada al cas català.

La polèmica de 100 metro

«Fins a quin punt és legítim donar en èuscar la realitat que hem vist i viscut en *erdara*,⁹ sense falsejar aquesta mateixa realitat?»¹⁰ Aplicada a la república de la il·lusió i l'artifici que és l'espai literari, aquesta candorosa pregunta pot ser fàcilment despatxada com a pseudoproblema per simple recordatori de la mateixa naturalesa de tota activitat creativa. En efecte, pocs anys abans de la polèmica que aquí reportem, Tzvetan Todorov ja havia apuntat que la literatura «est une parole qui, précisément, ne se laisse pas soumettre à l'épreuve de vérité; elle n'est ni vraie ni fausse, poser cette question n'a pas de sens; c'est ce qui définit son statut de "fiction"».¹¹ En el mateix sentit, l'escriptor Felipe Juaristi subratllava recentment que «la literatura no té per què ser veritat o mentida», «és ficció i mitjançant la ficció es poden extreure veritats».¹² I, en referència específica a la qüestió que aquí ens interessa, l'editor Bernat Puigtobella recordava en aquestes pàgines que «la ficció és una convenció, en què amb una mica de traça l'autor ens pot fer creure qualsevol cosa en la llengua que ha triat per escriure».¹³

Tanmateix, la pregunta esmentada sintetitzava bé la polèmica sorgida arran dels usos lingüístics adoptats per Ramon Saizarbitoria al relat *100 metro* [*100 metres*] (Sant Sebastià: Kriseilu, 1976), el qual recrea diversos fragments de la biografia d'un jove activista d'un grup insurgent a partir de les imatges que aquest rememora quan, encerclat per la policia franquista, intenta travessar la plaça del 18 de juliol (actual plaça de la Constitució) de Sant Sebastià. La particularitat sociolingüística de l'obra és que, mentre el gruix de la narració és en èuscar, els titulars dels diaris, la informació publicística sobre la ciutat i les intervencions orals de policies i mestres d'escola hi són recreats directament en espanyol. A parer de Joseba Sarrionandia, «el bilingüisme hi és del tot necessari per a reflectir la realitat» sociolingüística del tardofranquisme al País Basc.¹⁴ Així, segons Anjel Lertxundi, el canvi de llengua segons el context comunicatiu «no és, com algú pensa, esno-

9. Denominació popular d'origen despectiu de qualsevol llengua altra que l'èuscar, però aplicada bàsicament a l'espanyol i al francès.

10. X. KINTANA, «Euskal errealtate baten bila», *Anaitasuna*, núm. 322, 15-08-1976, p. 14.

11. *Apud* L. BROWN, *Figures du mensonge littéraire. Études sur l'écriture au XXe siècle*, Paris-Budapest-Torí: L'Harmattan, 2005, p. 35.

12. «Felipe Juaristirekin solasean» [entrevista a Felipe Juaristi; no en consta l'autoria], *Beterriko Liburua*, núm. 37, març de 2008, p. 13.

13. B. PUIGTOBELLA, «No estem sols: la narrativa catalana actual vista per un editor», *Els Marges*, núm. 80, tardor de 2006, p. 108. Tot i que Puigtobella defensa la interposició literària, a diferència dels arguments que veurem més avall, els seus, de caràcter purament i obertament economicista (ibídem, *loc. cit.*), tenen el mèrit de palesar que la inserció de la interposició en la pràctica literària respon a causes altres que les merament literàries.

14. J. SARRIONANDIA, «Gizartearen kronikaz eta euskal nobelagintzaz», *Zeruko Argia*, núm. 744, 26-06-1977, p. 31.

bisme», ans mostraria «una realitat i la llengua d'aquesta dissortada realitat», atès que en una escola franquista «hom no pot sentir o llegir “zure bandera oria eta gorria da”», sinó només «“Tu bandera es roja y gualda”». ¹⁵ No gens altrament havia interpretat el disseny sociolingüístic de l'obra el censor autor de l'informe que desaconsellava que se n'autoritzés la publicació:

Dos pues son las características que se deducen del libro: crítica ofensiva e inaceptable hacia el Gobierno y su actuación en el País Vasco, ofensas hacia la Policía y Fuerzas de Orden Público y velado espíritu separatista en contradicción con nuestra normativa Jurídica. Utilizando un sentido peyorativo y despectivo, cada vez que se hace hablar a los Policías, el autor utiliza el castellano para marcar aún más la diferencia entre Vasconia y el resto de España. ¹⁶

Andolin Eguzkitza, en canvi, alertà de les implicacions d'aquesta opció. Aquest autor admetia la més gran efectivitat evocativa de la descripció de la bandera del Regne d'Espanya com a «“roja y gualda” en reproduir l'ambient de qualsevol escola» franquista, com també concedia que «a la novel·la de Saizarbitoria l'equilibri està molt ben travat», ja que «tot i ficar-hi tant *erdara* no es fa estranya». ¹⁷ Tanmateix, negà validesa a l'argument sociolingüísticament realista com a criteri per a escriure, perquè amb prou feines deixa a l'èuscar *topoi* recreables literàriament. Altrament, davant aquesta realitat desfavorable –i atès que les tradicions no només es reben, ans també es creen–, prioritzà el component creatiu de l'escriptura per concloure que cal «treballar i construir la nostra realitat» en èuscar. ¹⁸

Malgrat compartir aquest rebuig del realisme sociolingüístic com a criteri literari general, Koldo Izagirre, autor del pròleg de *100 metro* –on no fa cap comentari sobre els usos lingüístics adoptats, ni al de la primera ni al de la setena edició (Sant Sebastià: Erein, 1986)–, defensà l'opció de Saizarbitoria adduint que «les frases en *erdara* denuncien la penetració de cultures estranyes» i només apareixen «quan és necessari perquè el context així ho demana, quan cal per a

15. A. LERTXUNDI, «100 metro», *Zeruko Argia*, núm. 684-685, 18/25-04-1976, p. 29-30.

16. Informe de la Direcció General de Cultura Popular del Ministeri d'Informació i Turisme del Regne d'Espanya de 27-03-1976, citat a J. MARI TORREALDAI, *Artziak. Euskal liburuak eta Franco-ren zentsura 1936-1983*, Zarautz-Pamplona: Susa, 2000, p. 232.

17. A. EGUZKITZA, «Erdara bizi eta euskara idatz», *Anaitasuna*, núm. 318, 1-06-1976, p. 31. Val a dir que aquesta «naturalitat» no constitueix cap tret específic de cap obra singular, ans dimana de la mateixa inserció de la interposició en el sentit comú sociolingüístic imperant producte de la subordinació lingüística, per la qual cosa aquest tipus d'opcions lingüísticoliteràries gaudeix del temptador avantatge competitiu que suposa la inèrcia.

18. A. EGUZKITZA, *loc. cit.*

l'evocació, per a ambientar el passatge d'aquesta manera, per la qüestió estètica».¹⁹ En la mateixa línia, Xabier Kintana sostenia que «algunes informacions i missatges són del tot lligats a la llengua en què s'emeten». «Ha sido totalmente desarticulada, per exemple, és possible, és clar, posar-ho en èuscar, però “erabat ezabatua izan da” no té la connotació especial que té l'altra; li manca força.» Tanmateix, tot i asseverar que «fer tota la novel·la en l'èuscar maldestre dels infants de les *ikastola* és absurd» i «irreal», constata la irrealitat lingüística amb què funciona l'espai comunicatiu públic tan aviat com hom dona notícia del món que depassa les pròpies fronteres lingüístiques i apuntava la necessitat d'establir una «convenció» que legitimi una tal irrealitat també per a l'èuscar:

A les revistes en èuscar sovint apareixen entrevistes a *erdaldunak* [parlants d'*erdara*], i en èuscar. Tothom sap, és clar, que no digueren així mateix aquells mots, però convencionalment ho donem per bo. Que el president d'una Diputació parli èuscar²⁰ és irreal, és clar, però dins una convenció pot ser tan acceptable com que les paraules de Yasser Arafat apareguin en espanyol.

[...]

[...] Qui no ha vist, per exemple, Alexandre el Magne, August, Àtila, Genguis Khan, Napoleó o Hitler parlar espanyol? Que no transcorren la majoria de pel·lícules que es veuen a Espanya en llocs i ciutats anglòfons, francòfons i d'altres parles? I, tanmateix, mitjançant una convenció, això es considera normal i s'accepta.²¹

Altrament, d'acord aquí amb Eguzkitza, «si haviem de ser del tot conseqüents, hauríem d'acceptar la situació de domini de l'*erdara* i utilitzar només l'*erdara*».²²

En qualsevol cas, la relació suara apuntada entre sentit comú i interposició opera en aquesta polèmica amb la mediació d'aquest realisme sociolingüístic que negligeix i oculta el caràcter creatiu de l'escriptura i la naturalesa fictícia de l'obra literària, alhora que proscriu la llengua interposada de determinats àmbits, amb la seva consegüent estigmatització funcional i ideològica.

19. K. IZAGUIRRE, «Hizkuntza eta literatura», *Zeruko Argia*, núm. 694, 27-06-1976, p. 28.

20. Al·lusió a l'entrevista a l'aleshores president de la Diputació Provincial de Guipúscoa, Juan María Araluce, publicada a la revista bascofona *Zeruko Argia* (núm. 671, 18-01-1976, p. 16-17).

21. X. KINTANA, «Euskal errealitate...», p. 14-15.

22. *Ibidem*.

L'afer Silveira-Landa²³

El novembre de 2007 apareixien *A las ocho en el Bule* (Tafalla: Txalaparta), *opera prima* del *bertsolari* Xabier Silveira, que narra l'esbojarrada vida quotidiana d'un activista de la *kale borroka* del Sant Sebastià del final de la dècada dels noranta, i *La fiesta en la habitación de al lado* (Sant Sebastià: Erein), en què la reconeguda escriptora basca de narrativa infantil Mariasun Landa relata les seves vivències parisenesques d'estudiant i *fil·le au pair* entre la tardor de 1968 i l'estiu de 1969. Com suggereixen els títols, ambdues obres són en espanyol, amb algun fragment en èuscar corresponent als informatius d'ETB 1 i a frases esparses de qualque personatge en el relat de Silveira, i amb l'aparició simultània d'una traducció èuscara en el cas de *La fiesta en la habitación de al lado*.

A la presentació de *A las ocho en el Bule*, Silveira asseverà que «está en castellano porque me ha salido en castellano». «En castellano tenía el tono, el ritmo, veía cómo era... Los apuntes o las descripciones de los personajes los hice con naturalidad en euskara, y están en mi ordenador, pero sentía que la historia tenía que contarla en castellano, aunque, como en la calle, hay personajes que se expresan en euskara. Quizá no sea más que el reflejo de esta sociedad erdaldun, en la que casi toda nuestra vida la hacemos en castellano, aunque le pongamos palabras en euskara».²⁴ Landa, en canvi, en la justificació de la seva opció lingüística admetia implícitament la naturalesa creativa de l'escriptura: «tot i que em sentia *euskaltzale* [euskòfila] i volia aprendre èuscar, vaig viure aquell món en *erdara* i per a recrear-lo necessitava l'*erdara*: el castellà i el francès».²⁵ Tanmateix, ambdós autors

23. Manllevem el títol d'aquest paràgraf de la denominació que utilitza el grup VOLGAKO BATELARIAK [Remadors del Volga], format per Uxue Apaolaza, Rikardo Arregi, Ibon Egaña, Angel Erro, Juanjo Olasagarre i Iban Zaldúa, a l'article satíric *Postindependentzia (A Postponed Manifesto)*, 27-04-2008, en línia: <http://eibar.org/blogak/volga/archive/2008/04/27/2008-04-27.postindependentzia>.

24. Paraules recollides a *Gara*, 1-12-2007, p. 52. Val a dir que no sorprèn la tria de l'espanyol com a sistema diastràtic en què hostatjar un relat farcit de col·loquialismes i mots d'argot si es parteix d'una concepció de la varietat estàndard de l'èuscar d'acord amb la qual, segons el protagonista del relat, aquesta és una «lengua inventada que por mucho que se hable no comunica nada» (p. 82). Concepció que, dit sia de passada, reproduceix gairebé textualment el col·laborador de l'aznariana FAES Santiago González, qui pretén que l'*euskara batua* («la lengua nacionalista») «no comunica nada que no sea la propia lengua». S. GONZALEZ, «País Vasco: lengua propia y subvencionada», dins X. PERICAY, *¿Coacción o libertad? Políticas lingüísticas y nacionalismos en España*, Madrid: FAES, 2007, p. 141. L'estigmatització de l'*euskara batua* com a «lengua nacionalista», a la vegada, es limita a plagiar la denominació de la censura franquista dels anys quaranta, la qual titllava d'èuscar «separatista» les opcions literàries que seguien propostes estandarditzadores i imposava com a condició sine qua non per a recomanar l'autorització de publicació el bandejament dels neologismes i la reescriptura d'acord amb la grafia espanyola. Vegeu J. M. TORREALDAI, *Artaziak, op. cit.*, p. 80-83. Altrament, el fet de brandar el component realitziatiu del llenguatge estàndard com a argument normatiu (d'invalidesa), tan car a l'assagística hegemònica espanyola, denota total ignorància, no tan sols del procés de configuració de les llengües modernes, sinó també de la lògica dels mateixos processos de creació de realitat institucional en general.

25. «Inkonformista izan naiz beti», entrevista a Mariasun Landa realitzada per A. GOROSTITZU, *Berria*, 30-11-2007, p. 43.

justifiquen l'opció lingüística postulant l'idioma utilitzat com a element constitutiu del context narratiu, per bé que tant en el marc del París postmaig del 68 com en l'ambient *borroka* del final de la dècada dels noranta aquesta estratègia ateny molta menys força connotativa que en la contraposició nacional, social i ideològica simbolitzada en els usos lingüístics de *100 metro*. L'opció lingüística de Silveira i Landa no només pressuposa el rebuig de fer parlar determinats personatges en èuscar per raons de versemblança política i ideològica, en la mesura que aitals personatges simbolitzen la dominació nacional i lingüística (per més que aquest criteri lingüístic sigui més propi d'un relat amb intenció filològica o historiogràfica que d'una obra literària). Aquí ens trobem, ras i curt, que la llengua interposada no pot depassar els àmbits en què té tradició d'ús –pràctica que suposa un avenç enorme de la interposició–, per a la qual cosa hom apel·la a un realisme que segueix una versió extrema del principi que postula cada llengua com una reconstrucció simbòlica específica del món. Tant l'opció lingüística com els arguments justificatius són exemples palesos de la fase de la interposició que Aracil anomena *intrusió*, en la qual els mateixos membres de la comunitat interposada perceben la llengua dominant com a neutra i vàlida amb caràcter general i l'idioma minoritzat, com a marcat i d'ús en àmbits específics.²⁶

El desembre, el mateix Koldo Izagirre considerava críticament en el seu lloc web de literatura, *Bazka*, les opcions lingüístiques de Landa i Silveira, els arguments exposats i la política de les editorials respectives.²⁷ Tot i que Izagirre no

26. L. V. ARACIL, *Dir la realitat, op. cit.*, p. 201-202. No cal dir que en el cas de Landa, la seva argumentació la mena a algun atzucac. D'antuvi, perquè en una obra ambientada sobretot a París i essent suposadament la llengua un element constitutiu de l'entorn narratiu, relata en espanyol tots els diàlegs. La mateixa Landa ens en donà el desllorigador quan, a la pregunta de per què no apareix cap diàleg en francès a l'obra, respongué que «[a]vui dia no en sóc capaç». «Vaig abandonar el francès després d'acabar la carrera, l'any 74, el lleigeixo bé, però la llengua mateixa ha canviat molt, me n'he adonat veient la televisió. No controlo l'argot i moltes paraules i em fa molta pena.» «68ko Paris beltz kolorearekin parekatuko nuke», entrevista a Mariasun Landa realitzada per J. ZUBIAURRE, *Nabarra*, 84, març de 2008, p. 51. De tal manera que la llengua forma part de l'entorn narratiu quan hom hi té competència, però és *quantité négligeable* quan no n'hi té, moment en què l'abans llengua-visió del món esdevé purament instrumental i del tot apta per a reportar missatges de què aquesta no era part del context. Val a dir que el problema de la invisibilització de les llengües en què l'autor no té competència apareix també a la darrera novel·la de Bernardo Atxaga, *Zazpi etxe Frantzian* (Pamplona: Pamiela, 2009, trad. cat. de Núria Pujol i Xavier Theros: *Set cases a França*, Madrid: Alfaguara, 2009), on el narrador ens recorda contínuament que els militars de la *Force Publique* (l'exèrcit belga d'ocupació del Congo) parlaven francès, mentre que no considera rellevant donar cap informació sobre la llengua dels escassos nadius a què dóna veu. Pel que fa a la dicotomia entre universal i particular subjacent en aquesta argumentació, Landa n'aportà una mostra paroxismal en atribuir la minva de la seva competència en francès al fet que «en certa mesura, el lloc que ha ocupat l'èuscar l'hi ha tret a un altre» («68ko Paris...», *loc. cit.*). És a dir, que quan es tracta de llengües minoritzades, el saber sí que ocupa lloc. Altrament, la decisió de publicar una traducció èuscar de l'obra deixa en un altre cul-de-sac tota aquesta argumentació i més aviat suggereix, com afirmarien diversos crítics, la manca de domini de tots els registres narratius de l'èuscar com a causa de l'opció lingüística triada.

27. K. IZAGIRRE, «Le train express Durkheim-Castejón», *Bazka. Literaturaren Soziologia Baterako*, 13-12-2007, en línia: <http://www.bazka.info/?p=266>. Les citacions de què no s'especifica l'autoria corresponen a aquest article, mentre que aquelles de què tan sols consignem autor i data són comentaris a aquest text publicats a la mateixa pàgina.

esmenta aquest debat, la pregunta filosoficoliterària formulada per Xabier Kintana amb motiu de la polèmica de *100 metro* té aquí fins i tot més vigència que aleshores. En aquesta ocasió, Izagirre bandeja el dilema plantejat pel realisme literari en versió sociolingüística. En efecte, sosté que «escriure no és cap activitat natural», sinó «un ofici», el qual implica un «estudi fins aconseguir un llenguatge» i en què «cal una peça nova cada cop i cal inventar cada volta les eines per a aquesta necessitat», és a dir, «no repetir recursos literaris, sinó crear-ne de nous». Escriure, doncs, no és «reflectir» la realitat –altrament la literatura seria indistingible de, per exemple, l’etnografia–,²⁸ sinó bastir «una construcció personal que, per sobre de tots els realismes del món, esdevé realitat col·lectiva». I per a això «els límits no els imposa la llengua». Izagirre ens adverteix, però, que «acostuma a passar que hom comença i no pot continuar». «Aleshores apareix el risc del mutisme, i pot venir el canvi de llengua, reivindicar el realisme.» Un lector ho sintetitzà en plena polèmica de manera contundent: «el que per a alguns és un maldecap –com explicar en èuscar allò viscut en *erdara?*, com empeltar el llenguatge de carrer, encara més, l’*slang*, quan utilitzem una llengua culta, el *batua*, a sobre?–, per a altres és un rept».²⁹

Izagirre, amatent a les crítiques de les ideologies diglòssiques, rebutja la imatgeria jocfloral i castissa que envolta el pseudoconcepte de *llengua materna*: «hom ens ha dit, està escrit, i no tan sols en èuscar, que la llengua de l’escriptor és la que ha mamat, la llengua materna, que aquells primers sons seran les seves armes, que els mots han de ser a la punta de la ploma com la fruita madura a la branca».³⁰ Aquesta concepció de la identitat lingüística s’insereix en un paradigma que estableix la recerca de l’autenticitat com a nord de l’obra literària i, en la més estricta ortodòxia sociolingüísticament realista, concentra la creació narrativa en els *topoi* en què hi ha tradició d’ús de la llengua. En el cas de la narrativa basca, aquest paradigma implicà la reclusió fins al final de la dècada dels

28. La reducció dels béns culturals a simples «reflexos» és un pèssim fonament per a qualsevol sociologia de la cultura, atès que bandeja el seu objecte d’estudi de «la realitat». Tal com ja apuntà RAYMOND WILLIAMS (*Marxism and Literature*, Oxford: Oxford University Press, 1977, p. 97), «[t]he most damaging consequence of any theory of art as reflection is that, through its persuasive physical metaphor [...], it succeeds in suppressing the actual work on material –in a final sense, the material social process– which is the making of any art work». «By projecting and alienating this material process to ‘reflection’, the social and material character of artistic activity –of that art-work which is at once ‘material’ and ‘imaginative’– was suppressed.»

29. A. GOIKOETXEA, «Gorka Etxeberria bertsoariari», *Berria*, 11-01-2008, p. 6.

30. Sobre la naturalesa de la retòrica de la «llengua materna», és reveladora l’efusió de Lander Garro davant les crítiques a la defecció de Landa i Silveria: «és bella la llengua de la mare, encara que només sigui perquè la utilitza amb amor» (L. GARRO, comentari de 2-01-2008). Lutxo Egia, en canvi, constata que «jo sóc *euskaldun berria* [persona que ha après èuscar en l’adultesa] i vaig començar a escriure amb vint-i-sis o vint-i-set anys», davant la qual cosa es pregunta: «Significa això que no puc passar a l’èuscar tota la imatgeria d’infant i de jove?» «Hiria desiratu beharreko kontsumo-objektu bihurtu da orain», entrevista a Lutxo Egia realitzada per I. ETXEBERRIA, *Mugalari* [suplement cultural de *Gara*], 9-02-2008, p. 3.

seixanta del segle XX en el suat marc del costumisme rural i el consegüent registre castís i de base oral, d'on, més que obra literària, en sortien documents etnogràfics o etnolingüístics.

Dins aquest paradigma insereix Izagirre l'obra *Amabost egun Urgain'en* (Zarautz: Itxaropena, 1955), de J. A. Loidi.³¹ Tot i el caràcter innovador que li confereix el fet de ser la primera novel·la negra en èuscar, roman en els esquemes tradicionals de l'obra literària. Izagirre hi veu «la recerca d'un llenguatge autèntic, pagès i modern alhora». Tanmateix, el resultat fou «una actuació que de tan autèntica esdevé artificial, una col·lecció de frases fetes en boca dels protagonistes», «una autenticitat oral», «una novel·la que feia possible un diàleg de teatre popular».

Contra el castissisme literari i el realisme sociolingüístic, Izagirre reivindica l'escriptura trencadora del mateix Saizarbitoria a *Egunero hasten delako* [Perquè comença cada dia] (Sant Sebastià: Lur, 1969), obra influïda pel *nouveau roman* francès que té com a eixos narratius la rutina d'un vell professor fadrí que freqüenta l'estació de tren d'una ciutat francòfona imaginària (Durkheim) per conversar amb nouvinguts i el calvari d'una jove que vol avortar. Amb *Egunero hasten delako*, Saizarbitoria obria nous àmbits temàtics i fornía de nous llenguatges narratius els encarcarats esquemes de la narrativa basca d'aleshores, fins al punt que és considerada per la crítica com la primera novel·la moderna en èuscar:

Mitjançant la xerrameca d'un personatge que sabem que no és basc i en un entorn que sabem que no és al País Basc, aquella novel·la ens ha donat el relat en un èuscar que no és castís ni pagès d'una manera del tot creïble: Ramon Saizarbitoria, en aquell èuscar més esquifit que el del Boulevard de Sant Sebastià d'avui dia, rebé la modernitat de l'època i compongué una nova autenticitat, lluny del que és rural i de l'èuscar, en èuscar, una obra que, a l'habitació del lector bascófon, hom podia col·locar entre les novel·les que no eren en èuscar.

Seguint el camí fressat per Saizarbitoria, Izagirre esmenta la recent novel·la de Jokin Muñoz *Antzararen bidea* [El camí de l'oca] (Irun: Alberdania, 2007, guanyadora de la menció d'honor dels lectors i les lectores de 2007 que atorga anualment la revista *Beterriko Liburua* i de les modalitats de narrativa basca dels premis Nacional de la Crítica espanyola i Euskadi de 2008), una part de la qual transcorre en un poble fictici de la ribera navarresa (Trilluelos) en diversos moments compresos entre els conflictes dels anys vint entre jornalers i cacics i les primeres matances perpetrades pel bàndol monarquicofeixista revoltat el 18 de juliol de 1936. La rellevància sociolingüística i literària d'aquesta obra torna a radicar en l'opció lingüística de l'autor, atès que, tot i que durant aquests anys l'ús social de l'èuscar al sud de Navarra era ja residual, la novel·la hi està íntegrament escrita.

31. N'hi ha trad. cat., de Josep Aguirre: *Quinze dies a Urgain*, Barcelona: Albertí, 1961.

Per elementals raons d'elegància intel·lectual, Izagirre s'absté d'esmentar el seu propi conjunt de relats *Sua nahi, Mr. Churchill?* [Voleu foc, Mr. Churchill?] (Zarautz- Pamplona-Larrabetzu: Susa, 2005), tanmateix pertinent per a la nostra discussió, car hi trobem, entre altres espècimens, governadors civils franquistes, capitans i soldats de l'exèrcit «nacional» o responsables de batallons de treballadors que –oh, crim de lesa realitat!– parlen èuscar. I és que, com afirmà Juan Luis Zabala un cop desfermada la polèmica, «Landa i Silveira han actuat com si la bella porta que ha obert la literatura basca durant els darrers 40 anys estigués tancada». «Per il·lustrar-ho amb una caricatura, si tots els escriptors bascos actuessin com ho han fet Landa i Silveira tindriem *Garoa* com a cim, mare i gairebé única novel·la basca del segle XX.»³² En efecte, Silveira i Landa haurien sentit la necessitat de fer-nos avinent que «al Boulevard de Sant Sebastià hom parla *erdara*, a París no es parla èuscar». «Si no ho sabíem, ara ho sabem.» Davant aquestes trivialitats Izagirre recorda que una de les característiques de l'espai literari és que se'n pot parlar a qualsevol racó del món «tan aviat com un escriptor basc comença a escriure sobre ell».³³ Perquè, a desgrat dels diversos prejudicis lingüístics, com subratllaria Lutz Egia a les acaballes de la polèmica, «el debat és sota el domini de què posem la creació literària». «Si la posem sota el domini de la sociolingüística», apunta seguint Eguzkitza i Kintana, «anirem malament».³⁴

Viure en espanyol i «afegir mots en èuscar... què és si no, doncs, la *kale borroka* de l'escriptor basc?», es pregunta Izagirre en veure acomplert un pas més en el desplegament de la lògica denunciada per aquests dos autors.³⁵ Altrament, des del

32. J. L. Zabala, «Mundua euskaraz dago», *Inon Izatekotan*, 24-12-2007, en línia: <http://www.berria.info/blogak/zabala/index.php?blog=22&m=200712>. *Garoa* [La falguera] (1912) és considerada per la crítica com l'obra més important del capellà Domingo Agirre, primer novel·lista en llengua basca. A través de la recreació agònica de la quotidianitat d'una família pagesa guipuscoana en un context d'intensa industrialització, proletarització, immigració, secularització i emergència del sindicalisme obrer de masses del tombant dels segles XIX i XX, Agirre assaja una construcció literària de la concepció tradicionalista de la identitat basca.

33. Tal com magníficament resumia i argumentava un lector en plena polèmica, «diuen que Mariasun Landa i Xabier Silveira han declarat que l'èuscar no serveix per a contar com cal l'experiència viscuda en castellà». «Si això es veritat –i no ho vull pensar– estan del tot confosos. N'hi ha prou de mirar a altres literatures. Joseph Conrad escrigué en la seva tercera llengua sobre les experiències de molts llocs del món sense cap problema. Escrigué sobre la crueltat al Congo –els blancs locals parlaven en francès i els negres, en lingala– i en un bon anglès, a sobre, no en francès o en lingala. Tanmateix, la novel·leta *The Heart of Darkness* no perdé ni un bri de credibilitat. [...] Molts escriptors descriuen formosament experiències que no tenen relació amb llur llengua narrativa. Pearl S. Buck escrigué moltes novel·les sobre els xinesos, però en anglès, tot i que sabia bé el xinès, tot i que els protagonistes eren xinesos, tot i que el lloc i l'entorn era la Xina.» M. MORRIS, «Koldo Izagirrerekin ados», *Berria*, 13-01-2008, p. 6.

34. «Hiria desiratu...», *loc. cit.*

35. Entre els diversos graus d'acceptació de la interposició –és a dir, entre el bilingüisme etnoideològic de *100 metro* i la defecció lingüística *tout court*–, podem esmentar la pràctica d'alguns escriptors bascos consistent a inserir frases esparses en *erdara* en boca d'alguns personatges, on sovint aquest recurs ni tan sols connota cap tret ideològic, ans es limita a anotar la prejutjada adscripció lingüística del personatge en qüestió. Suposem que és dins el realisme sociolingüístic a la Landa i

punt de vista estrictament literari, aquesta mena de potineries estilístiques plantegen a Izagirre, entre d'altres, les preguntes següents: «No és més regional que mai el que s'escriu aquí en castellà?», i «ben altrament del que es pensaven molts libel·listes»– «no és més fàcil publicar i vendre en *erdara* que en èuscar [també] sobre el tema *basc*?».

La reificació sociologista

En aquesta polèmica, els defensors de la interposició literària s'han limitat a reiterar els arguments «realistes» inicials, amagar l'ou davant els contraarguments exposats i, en algun cas, despatxar la discussió lingüísticoliterària plantejada amb estirabots *ad hominem* o subsumir-la directament en conflictes polítics de caràcter més general, que potser resultaran d'interès sociolingüístic com a mostra de legitimació de la defecció lingüística mitjançant l'exhibicionisme ideològic. També hi ha hagut, però, alguna resposta amb pretensions sociolingüístiques.

En efecte, l'assagista i professor d'èuscar Joxe Manuel Odriozola sentí la necessitat de fer-nos avinent que «la realitat social és també lingüística, igual que és també econòmica i ideològica», la qual cosa «significa que la llengua crea també realitat social, que no és una simple eina que utilitzem per a comunicar-nos».³⁶ Tanmateix, ni la retòrica filosoficolingüística ni el «realisme» literari ocupen cap paper substantiu en l'argumentació d'Odriozola, car és difícil justificar l'abandonament de la llengua d'ús literari habitual apel·lant a l'idioma com a element constitutiu del context narratiu quan un dels relats objecte de polèmica és ambientat a París i exclou el francès. Altrament, el moll de l'argumentació d'Odriozola és la congruència de l'opció lingüística de Silveira i Landa amb la realitat sociolingüística basca. Això no obstant, és fàcil debel·lar aquesta justificació com a fal·làcia naturalista, en la mesura que, d'una banda, ni la mera existència és

Silveira que cal emmarcar la *Declaración de Guillermo* (dins *Lekuak [Llocs]*, Pamplona: Pamiela, 2005), en què Bernardo Atxaga, mitjançant el testimoni d'un emigrant andalús arribat al País Basc amb un amic seu del mateix poble durant la dècada dels seixanta del segle XX, narra en espanyol els respectius processos d'adaptació i inadaptació al nou entorn. Tanmateix, adés si la «realitat» que l'ús lingüístic vol «recrear» en aquest cas és la incapacitat cognitiva de les persones immigrants per a l'aprenentatge de llengües, adés si connota identitat ideològica entre el nostre Guillermo i els policies i professors franquistes de *100 metro*, adés si Atxaga simplement ens vol donar una lliçó d'etnografia lingüística, el resultat és un relat amb el màxim grau d'interposició.

36. J. M. ODRIOZOLA, «Hizkuntza eta errealtatea», *Berria*, 23-01-2008. Odriozola imputa gratuïtament a Izagirre i Goikoetxea una concepció instrumentalista del llenguatge, per més que cap dels dos no diu res sobre la naturalesa del llenguatge ni és deduïble una tal concepció de l'argumentació que exposen. No cal dir que en el marc d'una concepció instrumentalista del llenguatge la mateixa polèmica resultaria del tot absurda, atès que l'elecció de la llengua seria per definició irrelevant. Altrament, el fet d'elaborar una crítica de la defecció lingüística pressuposa una concepció no merament instrumental del llenguatge.

condició suficient de legitimitat de cap fet o institució o que, de l'altra, la defecció lingüística és l'única opció possible de l'escriptor basc. *A fortiori* si tenim present que, en la línia de la sociologia literària d'Izagirre, «mentre que la major part de la població no tria la llengua que utilitza, sinó que aquesta li ve imposada per unes normes d'ús de les quals no és conscient ni té el control, per contra els escriptors, com a treballadors que són de la llengua, tenen una consciència lingüística que els permet sostreure's de les normes d'ús».³⁷

Odrizola despatxa aquesta tesi adduint que «com que la nostra història i el nostre món són també lingüístics, si és gairebé impossible viure en èuscar en una realitat creada i construïda en espanyol –d'aquí vénen tots els obstacles gairebé insuperables al redreçament de l'èuscar–, l'activitat social de l'escriptura no és fora d'aquesta influència».³⁸

Certament, la inserció de la creació literària en un context social, la minoritat de l'èuscar al seu domini territorial o la feble legitimació social i política de l'ideal sociolingüístic de plenitud d'ús de l'èuscar a tots els àmbits són veritats trivials.³⁹ En efecte, és indiscutible que l'activitat creativa no és aliena al context social en què s'esdevé i que està influïda per aquest, com també ho és que la situació

37. A. BERRIO, *Contra el liberalisme i el cofoisme lingüístics (Els discursos públics sobre la llengua a Catalunya en el període 1996-2002)*, València: 3 i 4, 2004, p. 94. No cal dir que, presa en la seva literalitat, aquesta tesi traspua un virulent racionalisme oligàrquic que pot implicar la inutilitat tant de qualsevol política adreçada a l'augment de l'ús social de llengües minoritzades com, en general, de tota mesura pública o privada dirigida a modificar l'estatu quo sociolingüístic, qualsevol que sigui aquest, atesa la negació d'intencionalitat sociolingüística de segon ordre atribuïda a les persones no dedicades professionalment a qüestions lingüístiques. Amb tot, resulta assumible si, partint de la facultat de professor, revisar i modificar creences i preferències sobre usos lingüístics i els usos lingüístics mateixos –la intencionalitat sociolingüística de segon ordre– com a capacitat inherent a tot ésser humà, ens limitem a conjeturar que la formació i la pràctica professionals específiques dels autors de narrativa ensems amb l'estructura específica del mercat literari fan que aquests disposin *ex ante* de més capacitat d'autodeterminació lingüística que la resta de la població, incloent-hi els autors i les autores de la majoria de mercats editorials restants.

38. J. M. ODRIZOLA, *loc. cit.*

39. Sobre el darrer punt, n'hi ha prou a llegir les *Bases per a la política lingüística del començament del segle XXI* de la Comissió d'Assessorament de l'Èuscar, de gener de 2009, redactades sota la direcció de l'aleshores sotsconseller de Política Lingüística del govern de la Comunitat Autònoma Basca, Patxi Baztarrika. Aquest informe, tan embriac de cofoisme, retòrica bilingüista, ideologia neoliberal i aversió a la dissidència com freturat de sociolingüística empírica i teòrica, constitueix un veritable ditrambe de la subordinació lingüística des del principi fins al final. Per citar-ne només dues mostres especialment punyents, assenyalat sense embuts com a objectiu sociolingüístic que «l'èuscar i el castellà assumeixin funcions diferents, d'acord amb algun tipus de distribució funcional» (que hom titlla de «diglòssia sostenible») i pretén «bandejar del conjunt d'objectius el complex que ens ha portat durant anys i panys a produir coses per la mera [sic] raó que “no n'hi ha en èuscar”». EUSKARAREN AHOLKU BATZORDEA / CONSEJO ASESOR DEL EUSKERA, *XXI. mende hasierarako hizkuntza politikaren oinarriak. Itun berritu baterantz. Gogoeta irekiaren ondorengo txostena*, Vitòria: Eusko Jaurilaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia-Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2009, p. 28, 44. No cal dir que la secreció d'aquests i altres despropòsits no és imputable a la ignorància dels redactors, per tal com un ampli ventall de professionals de diversos àmbits de la llengua consultats per la mateixa Comissió, i no sotmesos a les evidents pressions polítiques que han afaiçonat aquesta caricatura de proposta politicolingüística, ja n'havia refutat les fal·làcies més clamoroses del primer esborrany, que tanmateix han romàs intactes a la versió final.

sociolingüística al domini territorial de l'èuscar impedeix que la literatura basca assoleixi un nivell de normalització social comparable al de les literatures de les llengües que gaudeixen de plenitud a tots els àmbits d'ús (no és tan clar, en canvi, que a hores d'ara es pugui negar aquesta homologació des del punt de vista de la varietat de gèneres i registres literaris). Però si hom no recorre a cap mistificació «realista» de la llengua com a component indefugible de l'entorn narratiu, tan sols pot esquivar la fal·làcia naturalista postulant la submissió al context social com a única acció possible i brandar així el conegut principi de la filosofia normativa que prescriu la factibilitat com a condició necessària de validesa de tota proposta. Aquesta maniobra argumentativa, però, exigeix pressuposar una antropologia que redueixi els éssers humans a simples vectors de determinacions estructurals. Odriozola ho fa des d'un pansociologisme que dissol l'activitat literària dels escriptors bascòfon⁴⁰ dins l'omnímoda xarxa de pràctiques socials que no requereixen intencionalitat sociolingüística de segon ordre:

És veritat que l'escriptura no és cap activitat «natural», però parlar, pensar o viure en èuscar tampoc és cosa natural. [...]

[...] El mateix problema que tenim per a parlar o viure en èuscar és en el fons en l'activitat de l'escriptura: la realitat i l'èuscar no coincideixen, perquè aquesta realitat és creada i construïda en espanyol o en francès.⁴¹

A banda de la temeritat amb què barreja les dimensions expressiva, cognitiva, social i política del llenguatge i de l'autorefutació o autonegació que suposa el fet de foragitar *en èuscar* l'èuscar de «la realitat», el que aquí ens interessa ressaltar és que aquest pansociologisme fa conceptualment indistingibles els usos lingüísticoliteraris de Landa i Silveira dels usos lingüístics de, per exemple, un professor bascòfon d'una aula d'acollida per a infants immigrants. Cosa que, entre altres implicacions, bandeja el component de tria inherent al concepte d'*opció* lingüística de la dinàmica sociolingüística, la qual queda reduïda a simples *usos* lingüístics, determinats per l'estructura sociolingüística i sobre els quals els individus manquen de tota capacitat de decisió i modificació. «Perquè viure en èuscar no és gens natural, ja que implica viure a contracorrent. Perquè ens han condemnat a viure en el gueto. I, llevat d'alguns *euskaltzale* –entre ells Landa i Silveira–, aquest país no sembla que estigui conscienciat ni convençut per a viure de manera no natural.»⁴²

40. L'aplicació de l'antropologia lingüística d'Odriozola a la realitat sociolingüística basca exclou lògicament la possibilitat d'existència de cap *escriptor basc* en el sentit convencional del terme, sinó, a tot estirar, de bascòfons que escriuen (en espanyol o en francès).

41. J. M. ODRIOZOLA, *loc. cit.*

42. *Ibid.* Hom deu haver observat que aquest pansociologisme lingüístic se circumscriu a l'ús de

No és irrellevant que aquest pansociologisme sigui la rèplica a la crítica de Goikoetxea a Landa i Silveira pel fet d'haver apel·lat a «factors “externs”, és a dir, “la realitat”» per justificar l'opció lingüística adoptada, «a desgrat que l'elecció ha estat llur i de ningú altre».⁴³ Doncs bé, el pansociologisme d'Odriozola apunta per implicació quin és l'espai d'autonomia de l'escriptor bascófon envers el context sociolingüístic: cap. L'escriptor no es diferencia sociolingüísticament en res de qualsevol altre parlant, el qual, a la vegada, en la demofòbica antropologia lingüística d'Odriozola és un simple autòmat, constitutivament incapaç de sostreure's a les determinacions de l'estructura sociolingüística.⁴⁴

No cal dir que aquesta ontologia sociolingüística queda refutada per l'existència de la mateixa literatura basca i, en el cas del mateix Odriozola, planteja un problema afegit de reflexivitat. En efecte, Odriozola ens deixa pendent d'explicació el fet que, en un context sociolingüístic en què la realitat social «és creada i construïda en espanyol o en francès», ell escrigui llibres i articles en èuscar. Així, la pràctica assagística del mateix Odriozola o refuta la seva antropologia lingüística i demostra que és possible sostreure's al context sociolingüístic que imposa l'espanyol, la qual cosa impossibilita als «*euskaltzale*» Landa i Silveira apel·lar a factors sociolingüístics per a escriure-hi, o constitueix una insòlita excepció a l'antropologia postulada i, aleshores, ens ha d'explicar per què la seva pràctica és exactament excepcional.

l'èuscar, car aquesta argumentació pressuposa l'existència d'usos lingüístics que sí que serien naturals. Ruboritzat haver de recordar a un assagista sociolingüístic que la construcció històrica d'un entorn social i institucional delimitat territorialment en què la població pugui (o hagi de) utilitzar una llengua determinada és sempre un procés del tot polític, com també són totalment polítiques les mesures adreçades a evitar la modificació de l'estructura sociolingüística. L'obstaculització del Govern de Navarra a l'augment de l'oferta educativa en èuscar a la «zona no bascófona» o la introducció d'un model en anglès a les zones en què predominen les opcions d'ensenyament íntegrament en èuscar, com també la manca de promoció de les llengües «autònòmiques» pels poders públics al domini històric de l'espanyol, són pràctiques de caràcter tan polític com, per l'exemple, el de la reivindicació d'oficialitat única de l'èuscar als municipis de més d'un 70 % de població bascófona.

43. A. GOIKOETXEA, *loc. cit.* Odriozola reproduceix textualment aquest fragment al seu article.

44. És mera retòrica el reconeixement abstracte que la literatura «si té les condicions adequades, és capaç de crear i construir realitat social» si, a més de no identificar quines són aquestes condicions i quines les causes i els mecanismes instituidors, dedica el gruix de l'article a negar-ne l'existència per a la literatura basca i mofar-se dels qui proposen les actituds necessàries, per més que no suficients, per a crear-les. El sociologisme i la negació d'intencionalitat sociolingüística de segon ordre menen Odriozola a concebre les nebuloses «condicions adequades» com a totalment independents dels usos lingüístics dels escriptors i les escriptores reals i, per tant, a no sentir cap contradicció entre (a) lamentar l'absència de condicions adequades perquè la literatura basca influeixi sobre els usos lingüístics de la societat basca i (b) justificar els usos lingüísticoliteraris que reforcen l'estructura sociolingüística adversa.

La fugida «política»

Menys ambicions «teòriques» tenien els qui han maldat per pintar la interposició amb un vernís *abertzale*. En efecte, un cop destruïda la trinxera del realisme, i atrapats en les contradiccions realitzatives a què mena el determinisme sociologista, hom s'ha refugiat en la realització d'altres tasques patriòtiques per justificar la defecció lingüística, abandonant en la fugida tota pretensió d'universalitzar la defensa de la plenitud de funcions de l'èuscar i arramblant amb qualsevol vel·leïtat autònoma del fet literari:

No faré jo defensa dels qui escriuen en español [*sic*] (en la llengua de l'opressor), però aprofitant l'avinentesa diré que m'estimo més qui escriu en español [*sic*] contra els espanyols [*sic*] que qui ho fa en èuscar contra els bascos (o, dit altrament, qui escriu en èuscar en favor dels espanyols [*sic*]).

[...]

Ho fem en la llengua en què ho fem, defensem una tesi i és debades fer-ho en èuscar si aquesta és contra l'èuscar. (LANDER GARRO, comentari de 2-01-2008.)

Tot i l'antropomorfisme, propi d'un Abbé Grégoire qualsevol, consistent a atribuir propietats polítiques a les llengües, el nostre comentarista hispanòfob, talment certs filòsofs unilingües que hom feia a l'altra banda de la barricada, s'aferra al component instrumental del llenguatge per legitimar la tria de l'espanyol com a vehicle de comunicació pública. És a dir, Landa escriu en espanyol perquè aquest forma part de l'entorn que vol relatar; Garro legitima que ho faci apel·lant a la prevalença del contingut sobre el canal de l'acte comunicatiu.

El mateix Silveira tampoc s'estigué d'abrandar el patrioterisme per cobrir-se les vergonyes:

Trec foc pels queixals, el menyspreu dels darrers temps envers aquest país em fa treure foc pels queixals. No s'han posat en dansa de guerra les plomes d'argent perquè no sé qui ha escrit no sé què en espanyol? I les bestieses que fan els espanyols, que no mereixen la vostra revolta? *Euskal Herria*⁴⁵ és el país de l'èuscar, no el país dels qui viuen a compte de l'èuscar. Seríem en una altra situació si no ens venguéssim cada dia el País Basc a canvi de quatre rals. Seríem en una altra situació si l'honor que rebem pel fet d'actuar en èuscar l'utilitzéssim cada dia per a construir el País Basc. En una altra

45. *Euskal Herria*, traduït convencionalment com 'País Basc', significa literalment 'País Èuscar'.

situació, sí. Per què és pecat escriure en espanyol i per als espanyols no ho és treballar en èuscar? Per què és delictes parlar espanyol mentre que no ho és unir-se amb espanya [*sic*] amb l'excusa que el que es diu es diu en espanyol? Quina barra que teniu molts de vosaltres, quina barra!

[...] [A]ls mots enverinats dels vampirs de l'èuscar només els correspon una resposta al meu diccionari: feu alguna cosa almenys, feu alguna cosa perquè l'èuscar i el País Basc no morin. Feu alguna cosa el més aviat, encara que sigui en èuscar.⁴⁶

Més enllà del virulent catolicisme lèxic i conceptual de la retòrica de Silveira, de la compatibilitat de la lògica del seu discurs amb els esquemes d'un règim d'*apartheid* qualsevol, palesa en el rebuig de la universalitat de l'ús social de l'èuscar, el que aquí ens interessa subratllar és el tractament de l'escriptura en èuscar, concessiu i purament capriciós, folklòric i decoratiu. En aquest sentit, és del tot aplicable aquesta vella crítica del gramàtic i escriptor José Luis Álvarez Enparantza *Txillardegí*:

Da la impresión de que, una vez más, el euskera sigue siendo exterior a la vida vasca real, es decir, una alienación, una dosis de opio patriótico; de que se sitúa como puro signo de circunstancias, como folklore inerte, sacado a troche y moche, eso sí, no en casa, sino fuera: para epatar a los turistas o para hacer sonrojarse en público a quienes, en el plano de los principios dicen negar al pueblo vasco su misión propiamente nacional.

[...]

¿Hasta cuándo tendremos que soportar a ese grupo de hispanófonos pertinaces, que solo ven en el euskera una jerga útil para desconcertar a Felipe González,⁴⁷ al Obispo de la diócesis y al cura-párroco venido de lejos?⁴⁸

46. X. SILVEIRA, «Euskaraz bada ere», *Gara*, 21-12-2007, p. 18.

47. Al·lusió a l'incident esdevingut a la conferència de premsa pronunciada el 15 de febrer de 1976 per l'aleshores primer secretari del PSOE a l'hotel Lintzirin d'Errenteria (Guipúscoa) en què, davant les preguntes en èuscar d'un periodista, el membre de l'executiva del partit Enrique Múgica afirmà que «hay vascos que hablan el vascuence y otros que sólo hablan el castellano, pero ello no debe originar una dictadura para imponer el idioma del país a los que sólo hablan el español» (*El Diario Vasco*, 17-02-1976, p. 8).

48. J. L. ALVAREZ ENPARANTZA, «Gestos y realidades», *Enbata*, núm. 406, 3-06-1976.

Coda sobre la «normalitat» lingüística

Joxe Azurmendi observa que «fa temps que sabem que les raons que estan bé en favor de l'espanyol, acostumen a estar malament en favor de l'èuscar».⁴⁹ I no sembla que succeeixi gens altrament en aquesta polèmica: adés la mistificació «realista» del vincle pretesament insubstituïble entre context cultural i idioma, adés les més potineres reificacions sociologistes, adés aquest pseudoabertzalisme *pro domo sua* confegit amb brotxa instrumentalista, tot s'hi val per a legitimar la interposició, també quan aquesta es manifesta en la pura defecció. Tanmateix, com sospita Goikoetxea, si hom «ens dóna una resposta que no ens la creiem, pensar que ens amaga alguna cosa, a més de natural, és també la veritat».⁵⁰

Així, doncs, davant el reguitzell d'arguments favorables a la interposició, potser aquesta columna de la jove escriptora Irati Jimenez servirà com a més instructiva resposta ensems que plàstica il·lustració del màxim ideal sociolingüístic assolible en el marc de la cultura brossa de les societats de capitalisme contrareformat dels nostres dies:

Vull un èuscar brut, pornografia. Vull en èuscar els diaris feixistes i la pica-baralla entre les senyores que s'emprenyen a la cua del supermercat. Vull llegir articles injuriosos en èuscar, vull llibres dolents en èuscar, cultura barata en èuscar, la telenovel·la matussera en èuscar, el patètic concurs de la Miss-No-Sé-Què en èuscar. Cançons insuportables en èuscar. Frases en èuscar sobre actors macos de cinema als quaderns de les noiets de quinze anys. Que un digui en èuscar *porc espanyolista [sic]!* i l'altre, en èuscar, *pervers terrorista!*

Si la política només és rebombori, vull en èuscar el brogit i el xivarri dels polítics. Vull en èuscar la borratxera dramàtica de dissabte a la nit de la noieta de setze anys que és a la porta de la discoteca de Barakaldo plorant. Porta minifaldilla, una arracada blanca de plàstic, botes fins als genolls i té desfeta la ratlla negra que s'ha posat a l'ull. El noi que li ha fet rebentar el cor li ha dit en èuscar que només la vol per als moments d'escalfor. Drama en èuscar. Un dissabte.

Novel·la romàntica en èuscar per a llegir al tren. A la portada surt un home que només mostra el múscul, amb la camisa oberta. Tòpics en èuscar. Bajanades en èuscar.

L'univers i els errors de l'univers i els claroscurs de l'univers en èuscar. No

49. J. AZURMENDI, *Humboldt: hizkuntza eta pentsamendua*, Bilbao: Udako Euskal Unibertsitatea, 2007, p. 213.

50. A. GOIKOETXEA, *loc. cit.*

un estel, un altre estel i el bell planeta de més enllà, no. L'univers.⁵¹
Heus aquí la principal raó per lamentar la defecció de Silveira...

51. I. JIMENEZ, «Euskara zikina», *Berria*, 24-04-2008, p. 6. Altrament, aquesta magnífica caracterització de l'autotelicitat de la normalitat lingüística és també la millor rèplica al desvergonyit filisteisme que informa les *Bases per a la política lingüística* de la Comissió d'Assessorament de l'Èuscar.